

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston milliy universiteti

Umumiy psixologiya kafedrası dotsenti, Phd

Raximova Indira Igorevna

Aniq va ijtimoiy fanlar unversititi 1 kurs magistranti

Sayfullayeva Sojida Saidjanovna

Annotatsiya

Huquqiy psixologiya **ijtimoiy psixologiya** bo'limi bo'lib, uning predmeti huquq bilan bog'liq faoliyatning psixologik xususiyatlari: odil sudlovni amalga oshirishdir. (jinoiy protsessi ishtirokchilarining xulq-atvori), qonuniy va qonunga xilof xatti-harakatlar (jinoiyatchi shaxsi va jinoiy xulq-atvor xususiyatlarini shakllantirish), huquqni muhofaza qilish organlari xodimlarining ishi va boshqa yuridik xizmatlar.

Kalit so'zlar: fan sohalari, metodlari, kuzatish

Asosiy qism

Huquqiy psixologiya ham psixologiya, ham huquqshunoslikni o'z ichiga olgan amaliy fanidir. Sud protsessi va yuridik faoliyat bilan bog'liq bo'lgan shaxslarning ruhiy sohasi bir qator psixologik xususiyatlarga ega bo'lib, ularning tabiati ko'plab turli xil ijtimoiy va huquqiy funksiyalarni bajarishi bilan belgilanadi. Huquqiy psixologiya huquqiy munosabatlar orbitasida ishtirok etuvchi shaxslarning psixik faoliyatining o'ziga xos xususiyatlarini o'rganishga mo'ljallangan. Demak, huquqiy psixologiyaning o'rganish predmeti huquq sohasida o'zini namoyon qiladigan psixik hodisalar, mexanizmlar, qonuniyatlardir. Huquqiy psixologiya fan sifatida o'z oldiga umumiy va xususiya bo'linadigan muayyan vazifalarni qo'yadi. Yuridik psixologiyaning umumiy vazifalari huquqiy va psixologik bilimlarni ilmiy sintez qilish, huquqning fundamental kategoriyalarining psixologik mohiyatini ochib berish

Huquqiy psixologiyaning alohida vazifalari huquqni muhofaza qilish faoliyatini yanada samarali amalga oshirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish bilan bog'liq. Bularga quyidagilar kiradi:

- 1) huquqiy normalar samaradorligining psixologik shartlarini (shartlarini) o'rganish;
- 2) jinoiyatchi shaxsini psixologik o'rganish, jinoiy xatti-harakat motivlarini, jinoiy xatti-harakatlarning ayrim turlari uchun motivatsiyaning o'ziga xos xususiyatlarini ochish;
- 3) huquqbuzarliklar profilaktikasining ijtimoiy-psixologik asoslarini ishlab chiqish;
- 4) huquqni muhofaza qilish organlari faoliyatining (tergov, prokuratura, advokatlik, sud) turli turlarining psixologik qonuniyatlarini tadqiq etish;
- 5) mahkumlarni axloq tuzatish va qayta tarbiyalash bo'yicha chora-tadbirlar tizimini ishlab chiqish maqsadida axloq tuzatish-mehnat muassasalari faoliyatining psixologik qonuniyatlarini o'rganish;
- 6) ichki ishlar organlari xodimlarining kasbiy mahoratini oshirish, kasbga yo'naltirish, kasb tanlash, ushbu organlarda ishlash istagida bo'lgan nomzodlarga kasbiy maslahatlar berish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

Huquqiy psixologiya kategoriyalar tizimiga va ma'lum bir tuzilmaviy tashkilotga ega. Quyidagi bo'limlar ajralib turadi:

1. Uslubiy qism, jumladan, huquqiy psixologiya fanining predmeti, vazifalari, tizimi, usullari va rivojlanish tarixi.

2. Huquqiy psixologiya – huquqiy psixologiyaning huquqiy tatbiq etishning psixologik jihatlarini, shaxsning huquqiy ijtimoiylashuvining psixologik qonuniyatlarini, nuqsonlarga olib keladigan psixologik nuqsonlarni o'rganuvchi bo'limi. huquqiy ijtimoiylashuv.

3. Jinoyat psixologiyasi – jinoyatchi shaxsining psixologik xususiyatlarini, umuman jinoiy xulq-atvor motivatsiyasini, shuningdek jinoiy xatti-harakatlarning ayrim turlarini (zo'rovonlik jinoiyati) o'rganuvchi bo'lim. , orttirilgan jinoyat, jinoyat voyaga yetmaganlar), jinoiy guruhlar psixologiyasi

4. Tergov-tezkor psixologiya –huquqiy psixologiyaning jinoyatlarni ochish va tergov qilishning psixologik jihatlarini o'rganuvchi bo'limi.

5. Sud psixologiyasi –sud ishlarining psixologik jihatlarini, sud-psixologik ekspertiza muammolarini o'rganuvchi bo'lim.

6. Axloq tuzatish faoliyati psixologiyasi - huquqiy psixologiyaning jinoiy jazo samaradorligining psixologik jihatlarini, jinoiy jazoni ijro etishning psixologik muammolarini o'rganuvchi bo'limi. mahkumlar psixologiyasi va ularni qayta ijtimoiylashtirish va jazoni o'tashdan keyin qayta moslashishning psixologik asoslari

Huquqiy psixologiya metodlari. Huquqiy psixologiyada shaxsni, huquqni qo'llash jarayonida yuzaga keladigan turli psixologik hodisalarni psixologik o'rganish usullari tizimi mavjud. Kuzatuv usuli. Psixologiyada kuzatish usuli deganda, psixikaning turli tashqi ko'rinishlarini bevosita hayotda, jinoyat sodir etishda tadqiqotchi tomonidan maxsus tashkil etilgan, qasddan, maqsadli idrok etish tushuniladi. tergov, sud va huquqni muhofaza qilishning boshqa sohalari. Kuzatish usuli o'rganilayotgan hodisalarning tabiiy jarayoniga o'zgarishlar yoki buzilishlarni keltirib chiqarishi mumkin bo'lgan har qanday usullardan foydalanishni istisno qiladi. Buning yordamida kuzatish usuli o'rganilayotgan hodisani to'liq va uning sifat belgilarining ishonchliligini tushunishga imkon beradi.

Psixologiyada kuzatish predmeti bevosita subyektiv psixik kechinmalar emas, balki ularning shaxsning xatti-harakati va xatti-harakati, nutqi va faoliyatidagi namoyon bo'lishidir.

Ob'ektiv natijalarga erishish uchun bir qator shartlarga rioya qilish kerak:

1) o'rganiladigan hodisalar ularning odatiy sharoitlarida, tabiiy yo'nalishini o'zgartirmasdan kuzatilishi kerak. Kuzatish faktining o'zi o'rganilayotgan hodisani buzmasligi kerak;

2) kuzatish o'rganilayotgan hodisaga eng xarakterli sharoitlarda amalga oshiriladi;

3) kuzatishlar orqali material to'plash tadqiqot maqsadlariga muvofiq avvaldan tuzilgan reja (dastur) bo'yicha amalga oshiriladi;

4) kuzatish bir marta emas, balki tizimli ravishda bir shaxsga nisbatan va bir xil hodisaga nisbatan ko'p odamlarda va turli vaziyatlarda amalga oshiriladi, bu hodisaga eng xosdir.

Kuzatish natijalarini yozib olish uchun texnik vositalardan foydalanish mumkin: kuzatilgan shaxsning nutqini lentaga yozib olish, fotografiya va filmga olish. Dastlabki tergov va sud muhokamasi sharoitida texnik vositalar faqat protsessual qonun doirasida qo'llaniladi. Kuzatish: to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita, ishtirok etmagan va kiritilgan bo'lishi mumkin. to'g'ridan-to'g'ri kuzatish bilan o'rganishni shaxsning o'zi olib boradi va u ushbu kuzatish natijalari bo'yicha xulosa chiqaradi. Bunday kuzatuv tergov va sud harakatlari davomida tergovchi va sudya, axloq tuzatish ishlari muassasasi o'qituvchisi va boshqalar tomonidan amalga oshiriladi. Bilvosita kuzatish boshqa shaxslar tomonidan olib borilgan kuzatuv haqida ma'lumot olingan hollarda sodir bo'ladi.

Kuzatishning bu turi o'ziga xos xususiyatga ega: uning natijalari har doim ish hujjatlarida - boshqa shaxslarni so'roq qilish bayonnomalarida, ekspert xulosalarida (sud-psixologik, sud-psixiatriya ekspertizalari) va hokazolarda qayd etiladi.

Ishtirok etmagan kuzatish - bu tadqiqotchi o'rganilayotgan shaxs yoki guruhga begona bo'lgan tashqi kuzatuv. Ishtirokchi kuzatuvni tadqiqotchining o'z xatti-harakatining (tadqiqot) asl motivlarini ochib bermasdan, ishtirokchi sifatida ijtimoiy vaziyatga kirishi bilan tavsiflanadi. Masalan, Xalq Baholovchilari Instituti tadqiqotida ishtirokchi kuzatish usuli qo'llanilgan bo'lib, uni sud amaliyotida qatnashayotgan Sankt-Peterburg universitetining yuridik fakulteti bitiruvchisi amalga oshirgan. Tadqiqotchi sudyalarning muhokamasi va sudyalarning muhokamasiga oid batafsil tadqiqotchi tomonidan ishlab chiqilgan so'roqnomani oldi va har bir ish bo'yicha xulosa chiqargandan so'ng uni to'ldirdi. Anketa anonim edi. Kuzatuv o'tkazish uchun rasmiy ruxsat olindi, biroq sudyalarga tadqiqot haqida ma'lumot berilmagan. Ishtirokchi kuzatuvining afzalligi - o'rganilayotgan ob'ekt bilan bevosita aloqada bo'lish, ishtirok etmagan kuzatish bilan tadqiqotchining ko'zidan yashirin bo'lishi mumkin bo'lgan hodisalarni qayd etish. Yuqorida aytilganlarning barchasi ob'ektiv kuzatish usuliga tegishli. Undan tashqari psixologik tadqiqotlarda sub'ektiv kuzatish usuli - introspeksiya (o'z-o'zini kuzatish) ham qo'llaniladi. Bu ham insonning tashqi ko'rinishdagi faoliyatini, hayotdan psixologik ahamiyatga ega bo'lgan faktlarni, ham ichki hayotini, ruhiy holatini kuzatishdan iborat. O'z-o'zini kuzatish ma'lumotlarining ilmiy ahamiyati ularning qanchalik ob'ektiv ekanligiga va haqiqiy faktlarga qanchalik mos kelishiga bog'liq. Hayotiy kuzatuvlar va eksperimental tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, odamlar o'zlarining kuchli tomonlarini ortiqcha baholaydilar va kamchiliklarini kamsitadilar. Yagona usul bo'lmasa ham, ob'ektiv usullar bilan birgalikda o'z-o'zini kuzatish ijobiy natijalar berishi mumkin. Tadqiqotchi, masalan, tergov yoki sud harakati ishtirokchilariga ma'lum omillarning ta'sirini mustaqil ravishda baholay oladi, o'z-o'zini kuzatish natijalarini ob'ektiv ma'lumotlar bilan to'ldiradi.

Xulosa

Huquqiy psixologiyada ba'zi hollarda proyektiv (yoki affektiv) testlardan foydalanish mumkin. Ular shaxsiy munosabatlarni ochib berish uchun mo'ljallangan, chunki ular odamni ularni ochishga undaydi. Ular orasida eng keng tarqalganlari Rorschach testi (siyoh dog'lari yordamida), Myurrey tematik appersepsiya testi (TAT), Rosenzweig testi (fruziya), chizmalar yordamida testlar va boshqalar.

Shaxs so'roqnomalari shaxsning o'zini o'zi qadrlash tamoyiliga asoslanadi. Ular orasida eng mashhuri 384 ta bayonotni o'z ichiga olgan MMPI testidir. Javoblar natijalariga ko'ra, shaxsning psixologik profili tuziladi. Teylor va Eysenkning so'roqnomalari xuddi shunday tuzilgan: birinchisi odamning tashvish darajasini baholaydi, ikkinchisi - izolyatsiya, xushmuomalalik, hissiy nomutanosiblik darajasi. Eysenck so'roqnomasi, qo'shimcha ravishda, temperament turini va ba'zi shaxsiy xususiyatlarni aniqlash imkonini beradi.

Sud-psixologik ekspertiza o'tkazish va huquqbuzar shaxsini o'rganishda eng ko'p qo'llaniladigan testlar.

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-3, ISSUE-6

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. ALEXANDER, W. P. Intelligence, concrete and abstract. Brit. J. Psychol. Monogr. Stippl, 1935, 6, No. 19.
2. BROWN, W. M. Character traits as factors in intelligence test performance. Arch. Psychol., 1923.
3. CATTELL, R. B. Temperament tests. I. Temperament, Brit. J. Psychol., 1933, 23, 308-29.
4. FLANAGAN, J, C. Factor analysis in the study of personality. Stanford Univ. Press, 1935.
5. LORGE, I. Intelligence: Us nature and nurture. 39th Yearbook. National Society for Study of Education, 1940, Part I, 275-81.
6. MCCARTHY, DOROTHEA. Personality and learning. Amer. Coun. educ. Studies, 1948, Series I, No. 35.
7. SPEARMAN, C. The abilities of man. New York: Macmillan, 1927.
8. WEBB, E. Character and intelligence. Brit. J. Psychol. Monogr. Suppl, 1915, III.